

LES LÉPROSERIES DANS L'ÉTAT DE LA BOSNIE AU MOYEN AGE
D'APRÈS LES RENSEIGNEMENTS OBTENUS DES ARCHIVES
DE DUBROVNIK

Pavo ŽIVKOVIĆ, Vladimir STOLIĆ i Zivojin KOSTIĆ

Par l'analyse des renseignements authentiques des Archives historiques à Dubrovnik, nous sommes parvenus à la conclusion que les léproseries (hôpitaux pour les malades atteints de la lèpre) ont existé même dans l'Etat de la Bosnie au Moyen Age. Les institutions de ce genre se trouvaient en majorité dans les centres commerciaux et miniers de la Bosnie du Moyen Age. D'après l'organisation, le mode de vie et les sources de financement, se sont distinguées essentiellement des institutions similaires des pays voisins et même encore plus en Europe. Pour l'hospitalisation des lèpreux, leur traitement et l'hébergement dans l'Etat de la Bosnie au Moyen Age au XIVème et XVème siècle, se sont préoccupés les Franciscains. Les léproseries en Bosnie étaient installées près des couvent franciscains, à savoir, il semble, à proximité des rivières à quoi nous conduisent les renseignements authentiques. On ne voit rien de défini d'après les renseignements des archives, sur le mode de vie et de la forme d'inhumation des défunts.

D'après l'opinion de l'auteur, le présent problème reste encore insuffisamment éclairci.

NEKI ASPEKTI TRADICIONALNIH ZNANJA I RAD »KREPLJE«
(ČOVEKA IZ NARODA KOJI SE BAVI REPOZICIJOM
KOSTIJU I ZGLOBOVA)

Branislava PAUNOVSKA-STEVIČEVSKA

Proučavanje uloge pojedinaca koji su došli na glas kao narodni lekari, od posebnog je značaja za etno-medicinu.

Kao etnolog — ispitivač narodnog života posebno sam obratila pažnju jednoj grupi narodnih lekara »krepija«. Krepija je čovek iz naroda koji se bavi repozicijom kostiju i zglobova.

Saopštenje uglavnom obuhvata neke aspekte tradicionalnih medicinskih znanja kao i rad krepija.

Nesreće se u narodu povezuju najčešće sa verovanjem koje je bazirano na sujeverju. Narod je verovao da je uzrok nesreće: »baksuzni dan (13. dan u mesecu), »loš čas«, neispunjenje »zareka« i »zaveta« za zdravljem, nepodržavanje svetaca, susret s baksuznim čovekom i tome slično.

Ima ljudi koji su skloni sujeverju, pa otuda lako prihvataju nadriekare i njihove metode lečenja i duboko veruju da će im one koristiti.

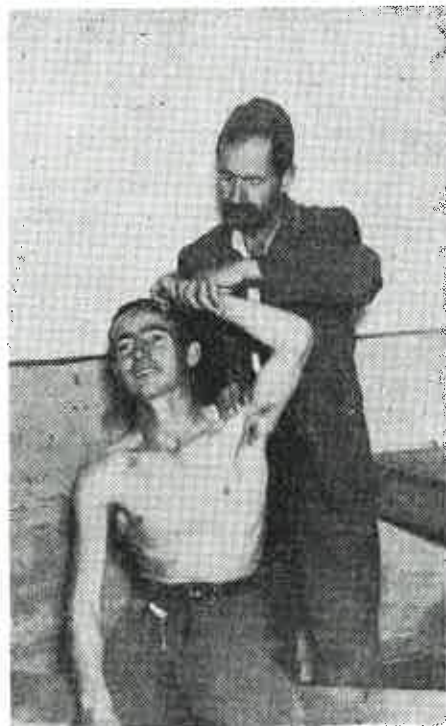
U pojedinim našim krajevima po zabačenim selima u odsutnosti zdravstvene službe, tradicionalna medicina bila je osnovna medicinska metoda lečenja.

Ljudi u narodu koji se bavi lečenjem, sabiranjem i gajenjem lekovitih biljaka (trava), pravljenjem lekova ili nameštanjem preloma kostiju i iščašenja zglobova kod ljudi i životinja, smatraju se za retke i obdarene ljude, ljude sa »božjim darom«, za »bogomdane«.

Terminologija kojom se označavaju narodni nazivi kostiju je dosta interesantna kao naprimjer: 'rskavec (cartilago), tepe (os parietale), til (os occipitale regio nuchae), šapala na raka (manus), pala na noga (pedis), jabolkca (patela), lakonožje (fossa poplitea), pišće (antecurris — od kolena na niže), pišće na raka (antebrachium), jabučica (os zygomaticum), krs-tina (sacrum), sramna koska (os pubis). Napominjem da su sva ova imena iz lokaliteta tetovskog kraja u Makedoniji.

Mlada kost se u narodu naziva »krevka kost«, »rskaec«, dok staru, nazivaju »vržana kost«.

Po izdržljivosti, kosti se dele na: slabe i jake kosti. Slabom kosti se smatra ona koja se i pri najmanjem udaru lako lomi kao staklo. To je svojstvo za kosti starih ljudi. Jaka kost se smatra mnogo izdržljivijom i

to je svojstveno kostima mladih ljudi. Po dužini kosti se dele na: dugačke i kratke. Ovakva karakteristična podjela kostiju po njihovoj dužini i kratkoći deli ljude na visoke i niske, odnosno »dlagmanj«, »kusopetle«.

U saopštenju iznosim nameštenje povređenih kostiju i iščašenja zglobova kod ljudi.

Čovek je u svakidašnjem životu izložen raznim opasnostima od povreda koje se mogu izazvati: pri hodanju, vršenju raznih poslova, pri padu, izvođenju razne vrste igre, putovanju itd.

Kod dece iščašenje se više javlja od preloma, jer su kosti elastičnije i mogu se više savijati, dok su zglobovi nežniji i slabiji. Kod odraslih ljudi više se dešavaju prelomi jer su kosti više krte i lakše se lome, zglobovi su prilično čvrsti i otporni.

Pojava vršenja lečenja u narodu od strane nadarenih lica — narodnih lekara datira još od zdravstvene prakulture i provlači se do današnjih dana.

U postojećoj grupi narodnih lekara, baba i vidara, spadaju i krepije.

Naziv krepija po mom mišljenju proizlazi iz reči ojačati, očvrstnuti odnosno zaceliti prelome kostiju krepko, čvrsto, jako, što bi značilo isceliti — ozdraviti.

Analogno tome ljudi krepije poznati su kao narodni hirurzi koji su svojom tehnikom rada poznati i na glasu širom Makedonije, pa ih nesrećeni ljudi posećuju i traže pomoć. Kao poznate krepije su: Anton od

Karadak, Manasija Pajtondija, Blagoja Železničar, svi iz Skopja, Todor Lazarevski iz sela Crnilište, sv. Nikolski kraj, Miftar iz sela Palčišta, Iljmija iz sela Vrapčešta, Čazim iz sela Đermo, Persa Šiklojica, svi iz Pološkog kraja, Kamber Memedi iz sela Orizari, čičo Dimko iz sela Bara, svi iz Kumanovskog kraja, Iljo Bačvar iz Prilepa, Višinec iz sela Višni iz Struškog kraja, Ruža Jurumovska iz Mijačkog kraja, itd.

Treba istaći da krepije imaju svoju glavnu profesionalnu delatnost koja im obezbeđuje materijalnu egzistenciju, to su npr. zemljoradnici, zanatlije, domaćice i sl.

Veština lečenja preloma kostiju i iščašenja zglobova prenosila se s kolena na koleno i bila je strogo čuvana porodična tajna tog znanja koje je obezbeđivala krepijama materijalnu korist, njihovo poštovanje u narodu i sevap (dobrotvorstvo).

Krepije zvani »majstori za prelome i iščašenja« upražnjavaju metode svojih predaka, a isto tako unose oni i neka svoja stečena znanja bazirana na njihovom rutinerstvu i maštovitosti. Nameštanje preloma ili iščašenja kostiju, odnosno vraćanje kostima njihove prvobitne funkcionalne sposobnosti, krepije vrše na sledeći način: kao prvi korak u radu je posmatranje i upoređivanje normalnog dela kostiju sa povređenim. Zatim krepija pristupa pipanju povređenog dela i to idući od krajnje tačke pa do centralnog mesta bolova. Povređeni deo se može osetiti pod prstima. Ako se

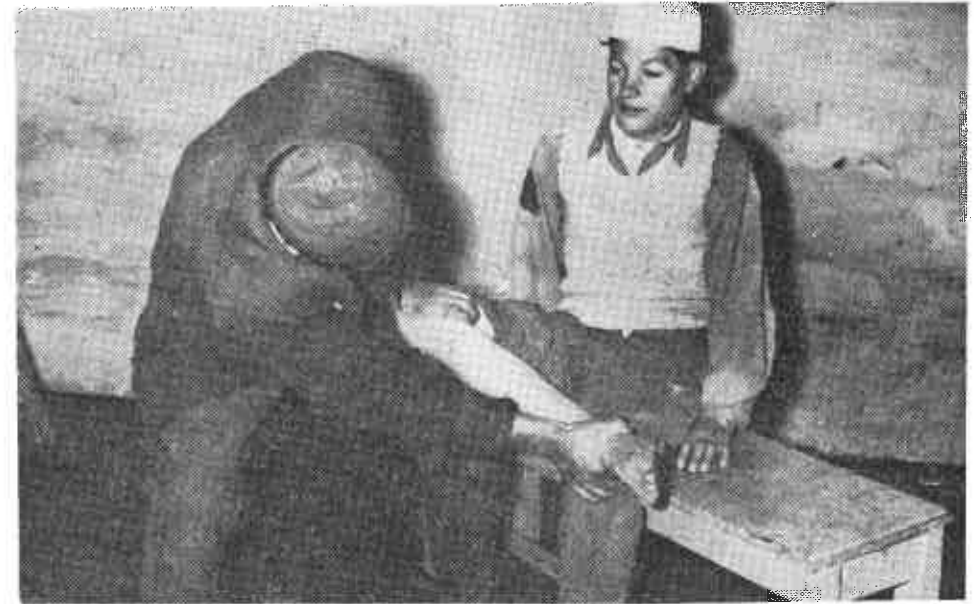

kroz kožu vidi polomljena kost, onda se zna da je to otvoreni prelom. U slučaju da koža u predelu povreda nije povređena to je zatvoreni prelom. Kad ustanovi gde je prelom (fractura ossium) i kakve je prirode, krepija primenjuje nekoliko većih i naglih pokreta, a negde nameštanje laganom masažom (vidi slike); zatim pristupa fiksiranju odnosno imobilizaciji delova. Imobilizaciju vrši strunom neprane vune nazvane »seraina vuna« (koja daje vlažnost koži i leći) poprskane sa rakijom (koja greje i daje toplotu, smanjuje bolove) i belancem od jajeta (steže i daje čvrstinu), a na kraju previja zavojem.

Za bolju imobilizaciju ekstremiteta upotrebljavaju se daščice (»klapi« — Mijački kraj, od mekanog drveta, vrba, leska, čam), preko njih stavlja se još jedan zavoj. Krepija vrši kontrolu zaraščivanja (zazdravljenja) kostiju nastradalog više puta sve do 40. dana i zaključuje da li je srašćivanje uspelo ili ne. Preporučuje da se lećeni deo ne opterećuje prvih meseci. Prelom ovaako fiksirani može da ostane do 40 dana; ako do tog vremena ne sraste, neće ni srasti.

Otvoreni prelom nije tako česta pojava. U slučaju takvog preloma, prvo dezinfiziraju ranu rakijom, nameste kost i stave čvrst zavoj, ali tako da se na njemu ostavi otvor da mogu da leće ranu najčešće »zasekljivom travom« (cantarion) čuvanoj do 40. dana u maslinovom ulju na suncu. Ako nije moguće tako da se postupi sačekava se nekoliko dana da rana zaraste, onda se stavlja istucani ovčiji bubrežni loj, pa preko toga čvrsti zavoj.

Ako je rdavo srastao prelom, krepija mora kosti opet da prelomi — da ih namešta. Pri tome krepija se služi davanjem rakije povređenom, zabavljanjem i hrabrenjem, da mu odvuče pažnju, što bi sve predstav-

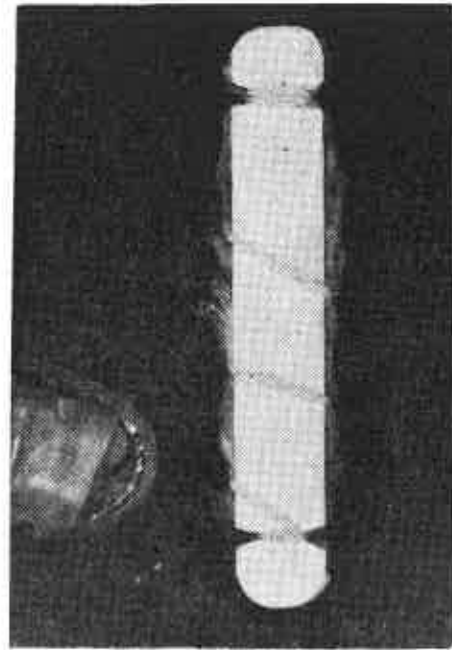
ljalo neku svojevrsnu anesteziju i hipnozu. Prelom se zagreva toplim oblogama i lomi, a zatim ponovo namešta.

Iščašenja (luxatio) zglobova krepija namešta masažom (sa mašću ili sapunicom) i postavljanjem jednog ili dva vunena klupčeta. Ako se radi o ramenom zglobu ili o kolenom zglobu, onda se stavlja jedno klupče (veličine jabuke). Na zglob korena šake stavlja se dva klupčeta veličine oraha, zatim se vezuje i vrše pokreti sa ciljem da se iščašeni deo vrati na svoje mesto, a posle češće masira ili pari toplim oblogima dok otok i bolovi ne prođu.

Šinato (distorsio) po narodnom shvatanju se smatra da je upalo meso u zglob, što se najčešće sreće kod kičme pri nezgodnim pokretima. Metod rada je sledeći: bolesnik leži potrbuške. Desna noga se uzdiže kao i leva ruka, ukrštaju se, pa se onda vraćaju na staro mesto. Ovo se čini i sa levom nogom i desnom rukom. Sve se ovo ponavlja naizmenično tri puta. Kičma se namaže mašću a onda se pusti žumance od jajeta da klizi po kičmi, gde pukne opna žumanceta, tu je bolesno mesto. Da se ne bi pojavila modrica, na povređeno mesto stavlja se istucan crni luk pomešan sa solju. U slučaju pojave modrice stavlja se jačija, kuvana suva perja od belog luka, mekinje i sirće, drži se vruće, uz povremeno menjanje.

Svaki pad je praćen »nabojem« (contusio) dotičnog mesta. Ovaj se naboj leći na sledeći način: povređeni deo se omota u toplu svežu ovčju kožu, koja ostane punih 24 sata.

U Makedoniji koja je bila deo tadašnje turske carevine, u XIX veku, upućeni su prvi turski lekari uglavnom u vojne garnizone u Bitolju i Skopju gdje su kasnije formirane i bolnice. Razvitak zdravstva

u Makedoniji za vrijeme Turaka bio je neznan i radi nepoverenja naroda u ovaj vid lečenja.

U drugoj polovini XIX veka od strane turske vlasti donet je zakon o zdravstvu koji je zabranjivao nadržilekarstvo. Krepije koji su se bavili nameštanjem iščašenih i slomljenih ekstremiteta bili su pogodeni ovim zakonom jer im je on rigorozno zabranjivao rad. Oni su često bili zbog nepoštovanja ovog zakona izvođeni na sud i kažnjavani.

Karakteristično je da se u narodu priča kako je jedan krepija na sudu uspešno odbranio tužbu za upražnjavanje nadržilekarstva. On je pred sudijama uzeo jednu vrećicu u koju je stavio krčag za vodu. Otvor vrećice je zavezao kanapom i jednom rukom je krčag preko vrećice uhvatio za grlo. Onda je vrećicu sa krčagom u njoj jako udario o zemlju. Vrećicu sa slomljenim krčagom pružio je sudijama i rekao im da pokušaju da delove sastave i slože da se opet oformi krčag. Naravno da sudije to nisu mogle. Onda je krepija stalno držeći grlo krčaga rukom počeo da namešta delove. Posle izvesnog vremena pažljivo i vešto radeći on je uspeo da sve delove krčaga namesti kako su oni i bili ranije, tako da je sud dobio ponovo svoj prvobitni oblik. Zatim je vrećicu sa krčagom pružio sudijama da je oni opipaju rukama i da se uvere u njegovu veštinu nameštanja. Sudije su bile primorane da ovom narodnom lekaru — krepiji dozvole da i dalje obavlja ovaj posao. Valjda se otada ovaj zanat provlači do danas, jer i danas ljudi traže usluge ovih krepija.

Na kraju želim da istaknem da rad krepija-majstora za repoziciju preloma i iščašenja predstavlja materiju koja zahteva dalje sistematsko ispitivanje i proučavanje.

SOME ASPECTS ON TRADITIONAL KNOWLEDGE AND THE WORK OF
»KREPIJA« (A PERSON OF PEOPLE INTERESTED IN BONES AND JOINTS
REPOSITION)

Branislava PAUNOVSKA-STEVIĆEVSKA

This report conveys some aspects on traditional knowledge of the »krepija« work. The aim is to demonstrate different extreme situations and treatment; then, to point out some problems which the modern medicine has to investigate and study, and then to take out some conclusions as a very important contribution to the science in general.